

Δελτίο τροφίμων και μαζικός θάνατος στην Ελλάδα του Β'ΠΠ

(+ μερικά δυσοίωνα συμπεράσματα)

02

Μετράμε δεκαπέντε χρόνια σκληρής καπιταλιστικής κρίσης και δυόμισι χρόνια στον μαγικό κόσμο της Αποκάλυψης: ιοί, “κλιματική αλλαγή” και βόμβες, όλα φαινομενικά άσχετα μεταξύ τους. Εδώ και αρκετό καιρό διακινούνται στις εφημερίδες σενάρια για μια επερχόμενη “επισιτιστική κρίση”. Πρώτα οι άρχισαν να το λένε δειλά στις οικονομικές σελίδες που ο περισσότερος κόσμος δεν διαβάζει¹, τον καιρό που όλοι φορόντουσαν μην πεθάνουν από έναν ίο που τώρα πασχίζουν να ξεχάσουν (νταξ, όχι κι όλοι!). Τώρα πλέον έχει σερβιριστεί για μαζική κατανάλωση: λόγω του πολέμου στην Ουκρανία και της “κλιματικής αλλαγής”, λένε, υπάρχει “έλλειψη τροφίμων” η οποία επιδεινώνεται και πιθανόν να έρθει παγκόσμια πείνα.

Κάπως έτσι έφτασε το antifa selanik να αναρωτιέται τι συμβαίνει με την “επισιτιστική κρίση”, πάντα με καχυποψία απέναντι στα σενάρια και τις εξηγήσεις που δίνουν οι ειδικοί κάθε είδους. Μέσα από τις συζητήσεις για την δική μας εποχή και το φόβο μήπως χρειαστεί να κάνουμε αναγκαστική δίαιτα με κρατική καθοδήγηση, φτάσαμε να ερευνούμε την εποχή του λησμού της Κατοχής, μιας περιόδου που αρέσει τελευταία πολύ στους δημοσιογράφους². Κι έτσι καταλήξαμε σε συμπεράσματα που πιστεύουμε ότι αφορούν άμεσα τους αναγνώστες και τις αναγνώστριες μας.

Δεν πρόκειται να διαβάσετε ένα κείμενο με φιλολογίες για το παρελθόν. Θα πούμε το πως ο εμπορικός πόλεμος του μεσοπολέμου έφερε τις “έλλειψεις αγαθών” και τα δελτία τροφίμων στη χώρα μας πριν την επίσημη έναρξη του πολέμου. Έπειτα, θα δούμε το πέρασμα από τις “έλλειψεις” στο θάνατο περίπου 100.000 ανθρώπων από ασιτία. Θα εξηγήσουμε πως οι έλληνες βιομήχανοι και γαιοκτήμονες έσωσαν τον κύκλο συσσώρευσης τους μέσα από την “μάυρη αγορά”, με παράπλευρη απώλεια τη ζωή αυτών των 100.000. Πρόκειται να αποδείξουμε, δηλαδή, πως η επισιτιστική κρίση είναι τεχνητή, είναι ένα προβλέψιμο αποτέλεσμα συνειδητών πολιτικών που αικολουθούν τα κράτη (και το ελληνικό, προφανώς) προσπαθώντας να βγουν από την κρίση τους: και πως, η ύστατη μορφή θυσίας που κλήθηκε να κάνει ένα κομμάτι της εργατικής τάξης, βάζοντας πλάτη στον πόλεμο των αφεντικών, ήταν να πεθάνει από την πείνα. Θα πούμε, δηλαδή, πράγματα που φωτίζουν ευθέως το δικό μας παρόν.

Η “αγροτική κρίση” οδηγεί στον εμπορικό πόλεμο (1922-1929)

Η κρίση είναι ο κύριος άξονας γύρω από τον οποίο εξελίσσεται η ιστορία του καπιταλιστικού συστήματος. Εν προκειμένω, η κρίση του μεσοπολέμου ξεκίνησε ως “αγροτική”.

Αμέσως μετά την λήξη του Α' ΠΠ, παρουσιάστηκε μια πτωτική τάση στις τιμές των αγροτικών προϊόντων παγκοσμίως, λόγω υπερπαραγωγής. Η υπερπαραγωγή επιδιώχθηκε στον πόλεμο μέσα από την εκμηχάνιση της γεωργικής δραστηριότητας και τις εντατικότερες καλλιέργειες, που στόχο είχαν να αντισταθμίσουν τις απώλειες εργατικών χεριών (εκατομμύρια αγρότες βρέθηκαν ένοπλοι στο μέτωπο). Στις αρχές των 20's, λοιπόν, η αύξηση της παραγωγικότητας οδήγησε σε

εικατομμύρια τόνους εμπορευμάτων που περίσσευαν και δεν μπορούσε κανείς να τα αγοράσει, συνεπώς έμεναν απούλητα οδηγώντας τις τιμές στην κατρακύλα. Ήταν άλλη μια επαναληψη αυτού που ο Μαρξ είχε περιγράψει ως “επιδημία της υπερπαραγωγής [...] η κοινωνία έχει πάρα πολύ πολιτισμό, πάρα πολλά μέσα υπαρξης, πάρα πολλή βιομηχανία, πάρα πολύ εμπόριο.”³

Η αγροτική κρίση χύπτησε άμεσα τα κέρδη των γαιοκτήμονων και ήταν η πρώτη εκδήλωση αυτού που το 1929 παρουσιάστηκε ως κραχ και χρηματοπιστωτική κατάρρευση. Οι απαντήσεις που έδωσαν τα κράτη ήταν χοντρικά οι εξής: α) η επιστημονική οργάνωση της εργασίας στο χωράφι, β) η μείωση των μισθών, και γ) η προστασία των ντόπιων γαιοκτήμονών μέσω χρηματοδοτήσεων και δασμών στα εισαγόμενα προϊόντα⁴. Από αυτές τις πολιτικές, η κομβική για το θέμα μας είναι ο προστατευτισμός λόγω της άμεσης επίδρασης που έχει στο διεθνές εμπόριο.

Η πρώτη εθνική οικονομία που έστησε ένα δίχτυ προστασίας των γαιοκτημόνων της ήταν οι ΗΠΑ. Το ισχυρότερο κράτος στον πλανήτη ανακοίνωσε το 1922 ένα πακέτο δασμών με το νόμο Fordney-McCumber Tariff. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η προστασία στα ντόπια αφεντικά είναι έμμεση επίθεση στα ξένα αφεντικά. Ο νόμος αυτός πυροδότησε αντίποινα από τις ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες επέβαλαν αντίστοιχους δασμούς σε διάφορους κλάδους των αμερικανικών εξαγωγών στην Ευρώπη (αυτοκινητοβιομηχανία, γεωργία, κ.α.). Με αυτό τον τρόπο ξεκίνησε μια κούρσα εμπορικού πολέμου, ένας φάυλος κύκλος έντασης ο οποίος τερματίστηκε ουσιαστικά στα χαρακώματα του Βερολίνου, στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι.

Ολη αυτή την περίοδο, το ελληνικό κράτος έκανε ότι ακριβώς έκαναν και όλα τα υπόλοιπα κράτη. Στα 20's συγκροτείται οργανωμένα η συντεχνία των γεωπόνων (οι περισσότεροι ήταν δημόσιοι υπάλληλοι) και ιδρύονται οι γεωπονικές σχολές. Ο ρόλος των γεωπόνων ήταν διευθυντικός, έπρεπε δηλαδή να οργανώσουν με επιστημονικές μεθόδους την εργασία στους αγρούς, αλλά ταυτόχρονα ήταν και οικονομικός: έπρεπε να καθοδηγήσουν τους γαιοκτήμονες στην καλλιέργεια προϊόντων που βοηθούν το εμπορικό ισοζύγιο⁵ της χώρας. Τέλος, ο ρόλος τους ήταν και πειθαρχικός: έπρεπε να πείσουν τους εργάτες και τις εργάτριες γης να μην εγκαταλείπουν την ύπαιθρο για χάρη της ελκυστικότερης αστικής ζωής⁶.

Με προεξάρχοντες τους γεωπόνους, ιδρύεται το 1927 η Κεντρική Επιτροπή Προστασίας Εγχώριας Σιτοπαραγωγής (ΚΕΠΕΣ). Η ΚΕΠΕΣ ήταν ένας μηχανισμός προστασίας των γαιοκτημόνων και καθοδηγήτης του ελληνικού κράτους στον παγκόσμιο εμπορικό πόλεμο. Ο μηχανισμός αυτός, όπως θα δούμε στη συνέχεια, έχει σημαντική συμβολή στο φαινόμενο “έλλειψης τροφίμων”.

Ο εμπορικός πόλεμος οδηγεί στην “επισιτιστική κρίση” (1929-1940)

Η Ελλάδα ήταν μεν σιτοπαραγωγός χώρα, κάλυπτε όμως τις ανάγκες της σε μεγάλο βαθμό από εισαγωγές σιτηρών. Ή

πολιτική της ΚΕΠΕΣ ήταν στην αρχή ήπια. Ανέλαβε ρόλο μεσάζοντα: να αγοράζει το σιτάρι από τους αγρότες και να το πουλάει στους αλευροβιομήχανους. Εξανάγκαζε τους δεύτερους να αγοράζουν το ελληνικό σιτάρι στην ίδια τιμή με το εισαγόμενο (πετυχαίνοντας μεγαλύτερα κέρδη για τους έλληνες αγρότες), και να εισάγουν μόνο ένα ποσοστό σε σχέση με ότι αγόραζαν από την ΚΕΠΕΣ (π.χ. αν αγοράσουν 1 τόνο ελληνικό σιτάρι, δικαιούνται να εισάγουν και 2 τόνους από το εξωτερικό). Όπως είναι προφανές, η ήπια αυτή πολιτική είχε δύο αποτελέσματα: α) να συγκεντρώνει υπερκέρδη στους έλληνες σιτοπαραγωγούς ώστε να προβούν σε σημαντικές επενδύσεις, β) να συγκρατεί το ποσοστό των εισαγωγών με στόχο την σταδιακή μείωση τους.

Σιγά-σιγά όμως η κρίση σταμάτησε να είναι ήπια· το 1929 συμβαίνει το "Μεγάλο Κραχ της Wall Street" και ξεκινάει η σκληρή παγκόσμια ύφεση. Περίπου ταυτόχρονα τα βασικά αγροτικά προϊόντα που εξήγαγε η Ελλάδα, ο καπνός και η σταφίδα, φάγανε πακέτο από ευρωπαϊκές νομοθεσίες απαγόρευσης εισαγωγών. Δηλαδή αντίποινα και κόντρα-αντίποινα! Η Ελλάδα χρεοκοπεί το 1932, εν μέσω ενός παιχνιδιού διαπραγματεύσεων με τους δανειστές της που θυμίζει την περίοδο 2010-2015, και η δραχμή υποτιμάται ραγδαία. Συνεπώς, η αγροτική και εμπορική πολιτική άρχισε να αγριεύει. Η υποτίμηση της δραχμής έκανε τις εισαγωγές προϊόντων γενικά (και τροφίμων ειδικότερα) ακριβές. Η εγχώρια παραγωγή, βιομηχανία και γεωργία, βάθληκε να αντικαταστήσει τα εισαγόμενα. Παρά την υποτίμηση της δραχμής, οι εξαγωγές δεν πήγαιναν καθόλου καλά λόγω της προαναφερθείσας προστατευτικής νομοθεσίας των ευρωπαϊκών κρατών.

Τόσο το ελληνικό κράτος μέσα από νομοθετικές παρεμβάσεις, όσο και η αυτενέργεια των αγροτών που έβλεπαν το κέρδος τους να εξαφανίζεται, οδήγησαν σε αλλαγή προσανατολισμού. Πιο συγκεκριμένα:

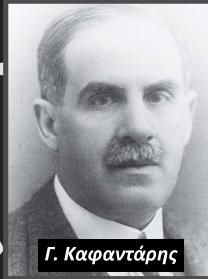
"Καθώς έπεφταν οι τιμές ή, πράγμα ακόμη σημαντικότερο, καθώς μειωνόταν η αναλογία της τιμής του καπνού προς εκείνη των δημητριακών, εξαπλωνόταν η σιτοκαλλιέργεια σε περιοχές όπου παραδοσιακά υπήρχαν καπνοχώραφα."

Με απλά λόγια, το ελληνικό κράτος είχε μπροστά του δύο προβλήματα που συνδέονταν: τα απειλούμενα κέρδη των γαιοκτημόνων και τις αυξημένες τιμές των δημητριακών σε βαθμό που απειλούν την κοινωνική συνοχή. Τα αντιμετώπισε με σκληρότερες προστατευτικές πολιτικές, μιμούμενη την Battaglia del Grano (Μάχη του Σίτου) του Μουσολίνι. Η ΚΕΠΕΣ έθεσε ως στόχο της χώρας την ολική αυτάρκεια σε σιτάρια (aka σιτάρκεια).

Κάτι τέτοιους βαρύδουσους στόχους που θέτουν τα κράτη όπως η "αυτάρκεια" πρέπει να τους αντιμετωπίζουμε με σκεπτικισμό. Πρέπει να παρατηρήσουμε πως, κατά διαολεμένη σύμπτωση, όποτε ένα κράτος διακρήνεται τον στόχο της "αυτάρκειας" καταλήγει να αντιμετωπίζει "ελλείψεις". Είτε, λοιπόν, όλα τα κράτη είναι ανίκανα να πετύχουν το στόχο τους, είτε ο στόχος τους δεν ήταν αυτό ακριβώς που λένε στις εφημερίδες.

Στον καπιταλιστικό κόσμο καμία εθνική οικονομία δεν είναι αυτάρκης. Όλα τα κράτη αλληλοεξαρτώνται στα πλαίσια της παγκόσμιας αγοράς. Φυσικά, οι σχέσεις αλληλεξάρτησης τους δεν είναι ισότιμες, αλλά προκύπτουν από τον συσχετισμό ισχύος τους. Βάζουμε σε εισαγωγικά τις "ελλείψεις" γιατί δεν χάφτουμε ότι προκύπτουν από το πουθενά: "λόγω πολέμου", "λόγω ξηρασίας"⁸, ή ότι άλλο σχετικό. Οι ελλείψεις είναι προβλέψιμες και τεχνητές και προκύπτουν από τον εμπορικό πόλεμο που συνειδητά ακολουθούν όλα τα κράτη. Προκύπτουν, δηλαδή, με κρατικό σχέδιο. Δυστυχώς, όμως, είναι απολύτως πραγματικές για την εργατική τάξη. Όχι επειδή δεν υπάρχουν προϊόντα, αλλά επειδή δεν μπορεί να τα αγοράσει

Η ηθικοπλαστική αποστολή των γεωπόνων

Γ. Καφαντάρης

[Τα παρακάτω τα διαβάσαμε στο άρθρο του Σ. Πλουμίδη που αναφέρεται στην αντίστοιχη υποσημείωση.]

Ο υπουργός Γεωργίας Γ. Καφαντάρης, στην ομιλία του στα εγκαίνια της Ανώτατης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών, αναφέρθηκε στην "ηθικοπλαστική αποστολή" της σχολής και στην προσδοκία

από τους αποφοιτούς της να γίνουν «οι ενθουσιώδεις απόστολοι οι οποίοι θα ενσταλάζουν εις την εύπλαστον του αγροτικού μας πληθυσμού ψυχήν τας αρχάς της κοινωνικής αλληλεγγύης, η οποία αποτελεί σήμερον τον θεμελιώδη νόμον της υλικής και ηθικής του λαού ευημερίας». Βέβαια, αν είσαι λίγο πονηρός, καταλαβαίνεις ότι η ηθικοπλαστική αποστολή των γεωπόνων δεν είναι να μάθουν στους αγρότες κάποια αφηρημένη "κοινωνία αλληλεγγύη". Όταν λέει ο Καφαντάρης "κοινωνία" εννοεί "κράτος", και όταν λέει "αλληλεγγύη" εννοεί "σχεδιασμό". Οι γεωπόνοι πρέπει να πλάσουν την win-win σχέση του μεμονωμένου αγρότη με το κράτος.

Ένας άλλος ειδικός, ο οικονομολόγος και πολιτικός Δ. Καλιτσουνάκης, μιλούσε την ίδια εποχή για τον ρόλο της γεωπονικής επιστήμης στα πλαίσια του κρατικού παρεμβατισμού και την ανάσχεση του (σύμφωνα με τον ίδιο) "ακατασχέτου ρεύματος" της αστυφύλιας (στο οποίο προσέδωσε μάλιστα σεξιστικές αιχμές): "Εν Ελλάδι υπάρχει σήμερον τάσις του αγρότου προς εγκατάστασην εις αστικός περιφερείας, το ακατάσχετον δε τουτο ρεύμα προς τας μεγάλας πόλεις (αστυφύλια) υποβοηθεί και η Αγρότης, διότι φαντάζεται ότι ο αστικός πληθυσμός απολαμβάνει ακοπώτερον και προνομιακώς τα αγαθά του πολιτισμού. Η εφαρμογή μιας καλής Αγροτικής πολιτικής εκ μέρους του Κράτους θα αποσοβήσῃ τον κίνδυνον της διαρροής των αγροτικών πληθυσμών (αγροφυγία) και του μαρασμού της Γεωργίας και κτηνοτροφίας."

Εμ, γιατρούς και καθηγητές έχουμε κράξει! Να μην πούμε κάτι και για τους γεωπόνους; Οι περισσότεροι τους φαντάζονται να ασχολούνται με ζιζάνια και φυτοφάρμακα, όμως η επιστήμη τους είναι εξόχως κοινωνική: πρέπει να βοηθούν την συνεργασία των αφεντικών, και να πειθαρχούν την κάθε χωριατοπούλα εργάτρια που νομίζει ότι θα ξεφύγει από το χωράφι για να ζήσει την ακολασία της πόλης!

κανείς (όπως θα δούμε και παρακάτω).

Ισχυρίζόμαστε, επομένως, ότι όταν ο Ι. Μεταξάς διέταξε το 1937 τους υπηκόους του να φυτέψουν σιτάρι ακόμη και στις αυλές τους, δεν πίστευε πραγματικά ότι θα πετύχει τη σιτάρκεια. Προσπαθούσε, αντιθέτως, να βάλει φρένο στις εισαγωγές που του εξασφάλιζαν μεν την επάρκεια τροφίμων, αποτελούσαν δε πηγή οικονομικής αιμορραγίας. Και το έκανε αυτό γνωρίζοντας ότι με τόσο επιθετικές επιλογές θα δεχτεί αντίποινα, τα οποία θα βάλουν εμπόδια στην κυκλοφορία πολλών εμπορευμάτων σε βαθμό που θα υπάρξουν "ελλείψεις". Όμως ευελπιστούσε πως στο τέλος αυτού του καταστροφικού κύκλου το ελληνικό κράτος θα έχει βγει κερδισμένο από την μεγαλύτερη καταστροφή των ανταγωνιστών του - κι ο μπαγάσις έπεσε μέσα.

Λίγο μετά τις φασιστικές τελετές αναγγελίας του στόχου της σιτάρκειας, συμβαίνουν τα - απολύτως προβλέψιμα - παρακάτω γεγονότα:

"Τον Ιούνιο [του 1939] απαγορεύτηκε η μεταφορά

Βασικών διατροφικών ειδών από νομό σε νομό για εμπορία ή ίδιωτη κρήση, χωρίς να συνοδεύονται από διατακτικές του υφυπουργείου Αγρονομίας, όπως και η κατ' οίκον διανομή τους. Οι κρατικές πρωτοβουλίες είχαν ως συνέπεια να διαμορφωθεί ένα επάλληλο δίκτυο ελέγχου και επιτήρησης, με αφετηρία τον έλεγχο στις εισαγωγές και τελικό σταθμό το παντοπωλείο της γειτονιάς. Οι καθορισμένες από το υφυπουργείο Αγρονομίας ποσότητες τροφίμων ακολουθούσαν προς τον καταναλωτή αυστηρά ορισθεμένη διαδρομή μέσω των «Ενώσεων», των κέντρων ανεφοδιασμού στους νομούς και των τοπικών επιτροπών.⁹

Παρά τις επιτυχίες της ΚΕΠΕΣ στην αύξηση της εγχώριας σιτοπαραγωγής - ή καλύτερα, εξαιτίας αυτών - η «επισιτιστική κρίση» χτύπησε τη χώρα πριν καν την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου. Το δελτίο τροφίμων επιβλήθηκε τον Ιούνιο του 1940¹⁰, συνοδεύοντας έναν εκρηκτικό πληθωρισμό. Για παρόμοιους λόγους, η εργατική τάξη όλων των ευρωπαϊκών χωρών σιτιζόταν πλέον μέσω δελτίου. Για την ώρα, οι μερίδες αντιστοιχούσαν σε μια ορθολογική δίαιτα.

Η Κατοχή και οι αιτίες του λιμού (1941-1944)¹¹

Αφού εξηγήσαμε, με άξονα ερμηνείας την κρίση, πως έφτασε το ελληνικό κράτος να ελέγχει πλήρως το πιάτο της εργατικής τάξης, πάμε να δούμε πως αυτό το πιάτο άδειασε. Επειδή ο μαζικός θάνατος από την πείνα δεν συνέβη παντού¹², πρέπει να αναζητήσουμε τις ειδικές ιστορικές συνθήκες που το επέτρεψαν να συμβεί στην Ελλάδα.

Ίσως η πιο διάσημη εξήγηση για τον λιμό της Κατοχής είναι η αρπακτική πολιτική των κατακτητών. Είναι αλήθεια ότι οι δυνάμεις του Άξονας κατέσχουν μεγάλες ποσότητες προϊόντων όταν κατέκτησαν την Ελλάδα, εντείνοντας τις ελλείψεις. Επίσης, τύπωναν αβέρτα χρήματα (κατοχικές δραχμές, μάρκα και λιρέτες) που τροφοδοτούσαν τους στρατούς τους, οδηγώντας σε νομισματικό και πληθωριστικό χάος. Όμως, η άποψη που λέει ότι αυτή είναι η αιτία του λιμού είναι πολύ βοική, γι' αυτό και είναι η πιο διάσημη.

Βεβαίως, αντίφα είμαστε, η απέχθεια μας προς τους εγκληματίες της Wehrmacht είναι δεδομένη. Παρόλα αυτά, ας μην ξεχάμε ότι οι γερμανοί ναζί δεν είχαν απέναντι τους καμά κομμούνα επαναστατών· είχαν τα ελληνικά αφεντικά οργανωμένα σε ένα, επίσης, φασιστικό καθεστώς, συνασπισμένα με άλλα κράτη όπως το βρετανικό. Το ελληνικό κεφαλαιό έπαιξε ή έχασε - προσωρινά - την άνοιξη του 1941. Κι ενώ οι Γερμανοί πλιατοικολούσαν, ο βρετανικός στόλος επέβαλε ναυτικό αποκλεισμό της Ελλάδας από κάθε τροφοδοσία, με την σύμφωνη γνώμη της ελληνικής εξόριστης κυβέρνησης. Εδώ βρίσκεται η άλλη μισή αλήθεια για τις αιτίες του λιμού: προκειμένου να μην επωφεληθεί ο Άξονας από ενδεχόμενη ανθρωπιστική βοήθεια στην Ελλάδα, και ποντάροντας στο ότι η πείνα θα προετοιμάσει τις συνθήκες για δημιουργία πυρήνων αντίστασης, οι Σύμμαχοι και το μισό ελληνικό πολιτικό σύστημα (το εξόριστο) καταδίκασαν στην πείνα την εργατική τάξη της χώρας.

Η ελληνική κατοχική κυβέρνηση, μπροστά στο φάντασμα της πείνας, ανακοίνωσε την αναγκαστική φορολόγηση της αγροτικής παραγωγής σε είδος, με στόχο (στα λόγια) να τροφοδοτήσει τα κρατικά συσσίτια. Όμως έχοντας χάσει ουσιαστικά την δύναμη επιβολής της εξουσίας της έξα από τα όρια της Αθήνας, δεν το κατάφερε. Οι αγρότες αρνήθηκαν να δώσουν την σοδειά τους, αποκρύπτοντας την σε συνεργασία με τοπικούς αξιωματούχους.

Η στάση των αγροτών ερμηνεύεται από δύο παράγοντες. Πρώτον, οι μικροκτηματίες που έβλεπαν την πείνα να έρχεται, ελλείψει άλλων εναλλακτικών, επέλεξαν το «ο σώζον εαυτόν σωθήτω». Δεύτερον, οι γαιοκτήμονες (δηλ. οι αγρότες - αφεντικά) συνειδητοποίησαν ότι αν αποκρύψουν τα προϊόντα

τους θα μπορέσουν να συμβάλουν στην τεχνητή «έλλειψη» η οποία θα ανεβάσει τις τιμές, κι έτσι θα πουλήσουν ακριβότερα εκ των υστέρων. Εκεί βρίσκεται η αρχή του κυκλώματος της «μαύρης αγοράς»: οι γαιοκτήμονες αποκρύπτουν τρόφιμα, τα οποία αναλαμβάνουν να μεταφέρουν, να αποθηκεύσουν και να πουλήσουν οι βιομήχανοι και έμποροι αστοί.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το δίπολο γερμανικό πλιατικό - βρετανικό εμπάργκο είναι η εξέλιξη του εμπορικού πολέμου σε σαμποτάζ τροφοδοσίας, ένα σαμποτάζ που απογείωσε την τεχνητή έλλειψη τροφίμων και τον υπερπληθωρισμό. Σε αυτό το πλαίσιο, οι ειδικές ανάγκες του ελληνικού κεφαλαίου, που βρισκόταν με την πλάτη στον τόχο, ολοκλήρωσαν το έγκλημα. Με το δελτίο τροφίμων και τα κρατικά συσσίτια να είναι ο μόνος νόμιμος τρόπος σίτισης, και με το χρήμα να μην έχει καμία αξία, η «μαύρη αγορά» έγινε ο μοναδικός τρόπος ανταλλαγής. Τα ελληνικά αφεντικά φρόντισαν να στραγγαλίσουν μεθοδικά την προσφορά αγαθών, ώστε να λάβουν υπερκέρδη από αυτό το μαφιόζικο κύκλωμα εμπορίου. Φρόντισαν, επίσης, να μην πληρώνονται σε χρήματα, τα οποία έχαναν μέσα σε μια μέρα την αξία τους, αλλά σε είδη με διαχρονική αξία: χρυσό και ακίνητα.

Αυτός, λοιπόν, είναι ο καθοριστικός παράγοντας που οδήγησε στον θάνατο πάνω από 100.000 εργάτες. Τον Δεκέμβριο του 1941 η Αθήνα είναι γεμάτη πτώματα, με 500-1.000 θανάτους ημερήσιων. Ο Ιατρικός Σύλλογος ζήτησε από την Ιερά Σύνοδο την άδεια για την καύση νεκρών, λόγω έλλειψης ξυλείας για φέρετρα¹³. Οι άνθρωποι παρατούσαν τα πτώματα των συγγενών τους στο δρόμο για να διατηρήσουν τα δελτία τροφίμων τους¹⁴. Οι έλληνες αστοί πουλούσαν στη «μαύρη αγορά» κρέας γάτας ως κοτόπουλο, και την ίδια στιγμή τάιζαν τις γάτες τους πραγματικό κοτόπουλο¹⁵.

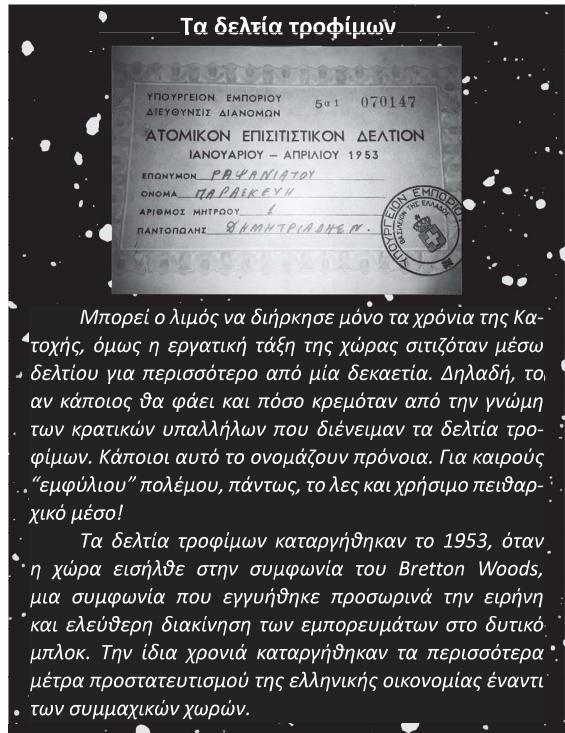
Ενα σύνολο από σκληρές απαγορεύσεις (απαγόρευση μεταφοράς εμπορευμάτων, απαγόρευση κυκλοφορίας, ναυτικός αποκλεισμός) οδήγησαν τα εμπορεύματα σε κυκλοφορία με το σταγονόμετρο μέσα από τα μαφιόζικα δίκτυα αγροτών - αστών - κρατικών υπαλλήλων. Τα τρόφιμα όμως υπήρχαν· καταναλώνονταν λαίμαργα στα σαλόνια της αστικής τάξης και σάπιζαν στις αποθήκες της. Μόνο με αυτό τον τρόπο θα κατέληγαν να κερδίζουν ένα σπίτι για δυο τενεκέδες λάδι. Και για να συμβεί αυτό, κάποιοι αναγκαστικά θα πέθαιναν.

Θάνατος από πείνα: η ύστατη μορφή θυσίας της άμαχης εργατικής τάξης

Η φρίκη του πρώτου κατοχικού χειμώνα δεν χτύπησε όλο τον «ελληνικό λάό» με τον ίδιο τρόπο. Ο θάνατος είχε μια εμφανή γεωγραφική κατανομή. Στις αγροτικές περιοχές, παρότι υπήρχε υποσιτισμός, δύσκολα θα έφτανε κάποιος να πεθάνει από την πείνα. Αυτό συνέβαινε κυρίως στις αστικές περιοχές και τα νησιά.

Αλλά η κατανομή του θανάτου καθορίζεται κυρίως ταξιδιώτων. Οι μικροαστοί έβγαζαν τις περιουσίες τους στο σφυρί με αντάλλαγμα μια πλήρη διατροφή. Επαγγελματίες της μεσαίας τάξης (π.χ. γιατροί) παρείχαν τις υπηρεσίες τους έναντι τροφίμων. Υπήρχαν όμως και αυτοί που δεν είχαν κάτι για να ξεπουλήσουν στην μαύρη αγορά. Το χαμηλότερο στρώμα της εργατικής τάξης, δηλ. περίπου το 5% του πληθυσμού στην χώρα, πέθανε κατά την διάρκεια της Κατοχής από την πείνα ή από ασθένειες συναφείς με τον υποσιτισμό¹⁶.

Η επιβίωση του κύκλου συσσώρευσης του κεφαλαίου δεν εγγυάται πάντα την φυσική επιβίωση της εργατικής τάξης. Αν το θέσουμε πιο κυνικά, οι άνεργοι της χώρας αποτέλεσαν το ελληνικό αντίστοιχο των «άχρηστων στοιμάτων»¹⁷. Ήταν ζωές που δεν ήταν χρήσιμο για κανέναν να συνεχίσουν να υπάρχουν: ούτε για τους Γερμανούς, ούτε για τους Αγγλους, ούτε για την κατοχική κυβέρνηση, ούτε για την εξόριστη κυβέρνηση.

Μπορεί ο λιμός να διήρκησε μόνο τα χρόνια της Κατοχής, όμως η εργατική τάξη της χώρας συιζόταν μέσω δελτίου για περισσότερο από μία δεκαετία. Δηλαδή, το αν κάποιος θα φάει και πόσο κρεμόταν από την γνώμη των κρατικών υπαλλήλων που διένεμαν τα δελτία τροφίμων. Κάποιοι αυτό το ονομάζουν πρόνοια. Για καιρούς "εμφύλιου" πολέμου, πάντως, το λες και χρήσιμο πειθαρχικό μέσο!

Τα δελτία τροφίμων καταργήθηκαν το 1953, όταν η χώρα εισήλθε στην συμφωνία του Bretton Woods, μια συμφωνία που εγγυήθηκε προσωρινά την ειρήνη και ελεύθερη διακίνηση των εμπορευμάτων στο δυτικό μπλοκ. Την ίδια χρονιά καταργήθηκαν τα περισσότερα μέτρα προστατευτισμού της ελληνικής οικονομίας έναντι των συμμαχικών χωρών.

Πράγματα, οι Άγγιλοι έπεσαν μέσα στις προβλέψεις τους. Η πείνα υποβοήθησε τις προσπάθειες να δημιουργηθούν πυρήνες αντίστασης. Το EAM εμφανίστηκε ως απάντηση στον κατοχικό λιμό (εξ ου και "Το EAM μας έσωσε απ' την πείνα"). Ο ναυτικός αποκλεισμός σταμάτησε την άνοιξη του 1942 υπό τον φόβο ότι αυτή η στρατηγική μπορεί να γυρίσει μπούμερανγκ, δημιουργώντας μαζικά αντι-βρετανικά αισθήματα.

Όταν άρθηκε ο αποκλεισμός από τους Συμμάχους, αυξήθηκε η ροή των τροφίμων μέσω δελτίου και συστίτιων. Με αυτό το τρόπο σταμάτησε το φαινόμενο του μαζικού θανάτου, παρότι ο υποσιτισμός και η εκποίηση περιουσιών συνέχιστηκαν. Ενδεικτικά, ο μ.ο. ημερήσιας θερμιδικής κατανάλωσης στα χρόνια της Κατοχής ήταν κάτω από 1.000. Τα δελτία τροφίμων συνεχίστηκαν για όλη την δεκαετία του '40 ως το 1953 που καταργούνται οριστικά.

Το σύστημα παροχής με το δελτίο, που αποτέλεσε ένα εργαλείο εμπορικής άμυνας μέσω περιορισμού της κατανάλωσης πριν την Κατοχή, έγινε σύντομα ένα εργαλείο οργάνωσης του θανάτου και αναδιοργάνωσης των σχέσεων μεταξύ των ζωντανών.

Η σχέση δελτίου τροφίμων και μαύρης αγοράς

Στο παράλληλο σύμπαν της αριστερής ιστοριογραφίας, η διαίρεση της ελληνικής κοινωνίας σε τάξεις δεν είχε ιδιαίτερη σημασία τότε. Η δεκαετία του '40 έχει κατακτητές και "ελληνικό λαό", έχει πατριώτες και δοσίλογους, αλλά μην είστε τίποτα κολλημένοι ντεμοντέ και ψάχνετε κεφάλαιο και εργατική τάξη! Οι αγρότες που έκρυψαν την σοδειά τους, ας πούμε, έκαναν την πρώτη πράξη αντίστασης απέναντι στον κατακτητή, εμπνευσμένοι από το "αντιφασιστικό και δημοκρατικό [...]" πνεύμα που υπήρχε στη βάση της λαϊκής εθνικής ενότητας ήδη κατά τη διάρκεια του πολέμου της Αλβανίας¹⁸. Δείτε πως χαρακτηριστικά περιγράφουν τη σχέση μεταξύ δελτίου τροφίμων και μαύρης αγοράς:

"Τα δύο παράλληλα συστήματα κυκλοφορίας εμπορευμάτων που λειτούργησαν κατά την Κατοχή, δηλαδή η μαύρη αγορά και το δελτίο, ήταν από τη φύση τους αντιθετικά και ανταγωνιστικά. Το δελτίο ήταν, κατ' αρχήν, διοικητικό μέτρο κοινωνικής πρόνοιας που είχε σαν σκοπό

την ομοιόμορφη διάθεση στον αστικό πληθυσμό ειδών πρώτης ανάγκης. Η μαύρη αγορά, όμως, ήταν σύστημα που βασιζόταν στην ικανότητα κάθε ατόμου να πλειοδοτεί για ένα συγκεκριμένο αγαθό, και βασιζόταν στα κέρδη που σύμφωνα με πληροφορίες ήταν μεγάλα. [...] Κάθε καταναλωτικό αγαθό που πουλιόταν με δελτίο στέρούσε τη μαύρη αγορά από το κέρδος που θα αποσπούσε αν μπορούσε να ελέγξει την πώληση του. [...]

Περιορισμένο από τη δοσιλογική κυβέρνηση, το σύστημα του δελτίου ήταν, στην πραγματικότητα, ανίσχυρο να αντισταθεί στη διείσδυση των κερδοσκόπων της μαύρης αγοράς, μια και γενικά η κυβέρνηση κουίσλιγκ ήταν απλά το διοικητικό στήριγμα των συνεργατών του εχθρού και ήταν αδύνατο να αντισταθεί στους μαυραγορίτες, που εξέφραζαν την οικονομική όψη της συνεργασίας.

Η κινητήρια δύναμη του δελτίου, των παραλλαγών του και των δεσμικών επεκτάσεων του ήταν η αντίσταση. Όσο επεκτεινόταν η οργανωμένη αντίσταση τόσο ο μηχανισμός του δελτίου γινόταν αποτελεσματικότερος..."¹⁹.

Εμείς πάλι βρίσκουμε την άποψη ότι "δελτίο=πρόνοια" και "μαύρη αγορά=αδιστακτοί γερμανόψυχοι" κάπως παραπλανητική. Το σύστημα του δελτίου δεν είναι απλά ένα χαρτί που καθορίζει πόσα αγαθά μπορείς να αγοράσεις. Είναι ένα σύστημα ένοπλης επιβολής απαγορεύσεων στην κυκλοφορία των ανθρώπων και των εμπορευμάτων που κάνει αυτό το χαρτί να δουλεύει. Οι ίδιες ακριβώς απαγορεύσεις διασφαλίζουν πως η καπιταλιστική αγορά θα γίνει "μαύρη", πως δηλ. τα πλεονάζοντα αγαθά θα οδηγηθούν νομοτελειακά στην παράνομη διακίνηση. Οι τιμές τους θα είναι ακραία υψηλές, καθώς η προσφορά στραγγαλίζεται την στιγμή που η ζήτηση εκτοξεύεται. Η δυνατότητα για επιβίωση εξαρτώντας συχνά από το σπάσιμο των απαγορεύσεων αυτών: Εβραίοι που το σκάγανε από το γκέτο για να αγοράσουν τρόφιμα²⁰, Αθηναίοι που μετακινούνταν παράνομα στην ύπαιθρο αναζητώντας μέσα επιβίωσης, άφραγκα πιτσιρίκια που έγιναν σαλταδόροι κι έκλεβαν για να φάνε, κ.ο.κ..

Όλα αυτά δεν είναι σκέτη οικονομία, σκέτη προσφορά και ζήτηση: είναι σχέσεις εξουσίας στα έσχατα όρια τους. Κάποιος πωλητής εμπορεύεται μέσα διαβίωσης κι έχει τον τρόπο να επιβάλλει την εξουσία του στους αγοραστές - να επιβάλλει, ας πούμε, το να μην του κλέβουν τα προϊόντα του. Αυτό το καταφέρνει μέσω της σχέσης που έχει με την ένοπλη ισχύ του κράτους. Δηλαδή, η εξουσία του μαυραγορίτη προκύπτει μέσα από τους τρόπους επιβολής του συστήματος του δελτίου. Παρομοίως, η άρνηση υποταγής στην εξουσία του, δηλ. η προσπάθεια για επιβίωση, συνεπάγεται την απειθαρχία στις απαγορεύσεις αυτού του συστήματος.

Σε τι μας βοηθάει η ιστορική μνήμη

Όλα τα παραπάνω δεν τα είπαμε για να κάνουμε έναν συνολικό παραλληλισμό με το σήμερα, πράγμα επικίνδυνο. Η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται αυτούσια. Δεν πρόκειται να συμβούν ακριβώς τα ίδια πράγματα: απλώς με νέους πρωταγωνιστές. Οι αιτίες γ' αυτό είναι πολλές: οι τεχνικές διακυβέρνησης των κρατών εξελίσσονται, οι γεωπολιτικές και τεχνολογικές ισορροπίες αλλάζουν, κ.ο.κ.. Μια χοντροκομμένη διαφορά που βγάζει μάτι είναι, μεταξύ των άλλων, πως η Ελλάδα δεν βρίσκεται υπό στρατιωτική κατοχή.

Από την άλλη, η ιστορία δεν είναι ούτε και μια αλληλουχία τυχαίων και απρόβλεπτων γεγονότων. Ασφαλώς και μπορούμε να βρούμε σχέσεις αιτίου - αποτελέσματος στην διαδοχή των ιστορικών γεγονότων, αρκεί να έχουμε υπόψη ότι αλληλεπιδρούν πολλά ορθολογικά και ανταγωνιστικά σχέδια: όσα και τα εθνικά κράτη. Επιπλέον, αυτά τα σχέδια υπακούν αναγκαστικά σε ορισμένους κανόνες που μένουν σε μεγάλο βαθμό αναλλοίωτοι. Πρόχειρα τυχαία παραδείγματα: το εθνικό κράτος είναι ο μοναδικός φορέας που ενοποιεί τις κοινωνίες

επιβάλλοντας το μονοπάλιο της βίας του, από την εποχή που το διατύπωσε ο T. Hobbes· η ανθρώπινη εργασία δημιουργεί την αξία των εμπορευμάτων, από την εποχή που το περιέγραψε ελλιπώς ο A. Smith· η μορφολογία των ηπείρων και των ωκεανών είναι ίδια από την εποχή που ο H. Mackinder έφτιαχνε τους χάρτες του και την θεωρία του “γεωγραφικού άξονα της ιστορίας”· οι Έλληνες αγαπούν το κρατικό μπαξίσι ή όπως την εποχή του “Τσοβόλα δώσ’ τα όλα”. Ο κατάλογος είναι ατελείωτος.

Ο στόχος μας ως οργανωμένο συλλογικό σώμα δεν είναι να προβλέψουμε με ακρίβεια το μέλλον, πράγμα αδύνατο και ελαφρώς παρανοϊκό, αλλά να καταλαβαίνουμε το παρόν όταν συμβαίνει. Για να το κάνουμε αυτό, χρειάζεται μια αντίληψη για το τι αλλάζει και τι μένει ίδιο στον καπιταλιστικό κόσμο. Η ανασύνθεση του παρελθόντος με αναφορά στο παρόν μας δίνει στοιχεία για το πώς δουλεύει αυτός ο κόσμος, κι αυτή είναι η σχέση μας με την ιστορική μνήμη.

Με απλά λόγια, όταν ακούμε “επιστιστική κρίση” πρέπει να πετάξουμε στα σκουπίδια ότι μας λένε περί φυσικών φαινομένων, ιών, τρελών ηγετών, σύγκρουση αυταρχισμού και δημοκρατίας, κλπ. Πρέπει να φάγουμε το διακρατικό και ταξικό ανταγωνισμό πίσω από τις “ελλείψεις”, αλλά και να δούμε τις ιδιαιτερότητες που αφορούν το ελληνικό κράτος και την παρούσα εποχή.

Lockdown: συμπεράσματα για το πρόσφατο παρελθόν

Με την ιστορία του μεσοπολέμου ως εφόδιο, μπορούμε να αντιληφθούμε την πρόσφατη ιστορία ως μια παρόμοια περίπτωση κρίσης, εμπορικού πολέμου και προετοιμασίας για παγκόσμιο μακελειό. Το μόνο που έχει να ζηλέψει ο μεσοπόλεμος είναι οι τεχνικές διάδοσης της σύγχυσης που έχουν αναπτύξει σήμερα τα κράτη.

Οι ρίζες της σημερινής σύγκρουσης απλώνουν ως την διάλυση του ανατολικού μπλοκ και τους πολέμους σε Ιράκ και Αφγανιστάν. Στην Ευρώπη πήρε το όνομα “πράσινη μετάβαση” και “φροντίδα για το περιβάλλον” στα 90's και 00's, ενώ ήταν στεγνά η προσπάθεια ενεργειακής απεξάρτησης της ΕΕ από τους προμηθευτές της²¹. Την περασμένη δεκαετία η διαδικασία αυτή πέρασε μέσα από την διάλυση της Συρίας, της Ουκρανίας, της Υεμένης, του Ιράκ για πολλοστή φορά. Και έφτασε το 2019 να παρουσιάζεται ως εμπορικές συμφωνίες που καταρρέουν, απειλή άτακτου Brexit, εμπορικός πόλεμος ΗΠΑ - Κίνας.

Τότε λοιπόν ονομάστηκε “lockdown” και “φροντίδα για την υγεία”, μα εξακολουθούσε να είναι η ίδια διαδικασία: ο παγκόσμιος πόλεμος και η προετοιμασία για την μεγαλύτερη όξυνση του. Τα κράτη βρήκαν στους συναχωμένους πολίτες τους πολλές νέες αφορμές για να αθετήσουν τις εμπορικές τους υποχρεώσεις και να μειώσουν τις εισαγωγές. Τα χρήματα μας μεταφέρθηκαν αναγκαστικά στις τράπεζες, εξασφαλίζοντας την δυνατότητα χρηματοδότησης επιλεγμένων καπιταλιστών. Συγκεκριμένα κράτη μπόρεσαν να τυπώσουν χρήμα ασυστόλως. Η εργατική τάξη σε όλο τον κόσμο έζησε μια πρωτόγνωρη μείωση της κατανάλωσης και της κυκλοφορίας της, με τρόπο γόνιμο για τα συμφέροντα των αφεντικών.

Οι περιορισμοί στις εισαγωγές (ακόμα και στις εξαγωγές²²) που επέβαλαν τα εμπόλεμα κράτη έβαλαν συνειδητά εμπόδια στην κυκλοφορία των εμπορευμάτων. Από την άλλη, όμως, τα εμπόλεμα κράτη έχουν ανάγκη για όσο το δυνατόν περισσότερους πόρους: τρόφιμα, ενέργεια, στρατιωτικό εξοπλισμό και ανθρώπινη εργασία. Αυτή η αντίφαση οδηγεί σε μια κατάσταση “ελλείψεων” εξ ορισμού. Η οικονομία πολέμου είναι η κεντρική διαχείριση των πόρων μέσα από τον περιορισμό της άσκοπης κατανάλωσης.

Blackout: Δυσοίωνα συμπεράσματα για το παρόν και το μέλλον

Η κατάσταση των “ελλείψεων” και του “blackout” που ζούμε σήμερα δεν είναι παρά το προβλέψιμο αποτέλεσμα των πολιτικών που ακολουθήθηκαν στην καραντίνα. Καλούμαστε να βάλουμε πλάτη, να περιορίσουμε κι άλλο την κατανάλωση μας, να κάνουμε θυσίες ως παράπλευρη απώλεια στον πόλεμο των αφεντικών.

Εργατικές θυσίες το 1940 σήμαινε να περιορίσεις το διατροφολόγιο σου και να δουλεύεις περισσότερο, ενώ το 1941 σήμαινε να πεθάνεις από την πείνα. Προς το παρόν σημαίνει να ξεχάσουμε τα linguini και το espresso, και να βολευτούμε με σπαγγέτι Combino vo.6 και φρατέ Bellarom από το “καλάθι του νοικοκυριού”. Δεν έρουμε ακριβώς τι θα κληθούμε να κάνουμε κατά την διάρκεια του “δυσκολότερου χειμώνα από το 1942”, μπορούμε να είμαστε όμως σίγουροι ότι η κρατικά ενορχηστρωμένη δίαιτα θα σκληρύνει και πως ο χειμώνας

στον οποίο αναφέρονται δεν είναι ημερολογιακός: θα διαρκέσει πολύ περισσότερο από 3 μήνες. Δεν ξέρουμε αν θα έρθουν “ειδικές συνθήκες” που θα μετατρέψουν τις “ελλείψεις” σε πείνα, βλέπουμε όμως ήδη φαινόμενα απόκρυψης αγαθών και πώλησης τους σε ακραίες τιμές²³. Δεν ξέρουμε αν θα χρειαστεί να φάμε έντομα, μπορούμε όμως να είμαστε σίγουροι ότι τα αφεντικά μας ήδη το εξετάζουν σαν ενδεχόμενο²⁴! Δεν ξέρουμε αν θα εμφανιστεί ο επιπλέοντας αριστερός που θα αγωνιστεί για δελτία τροφίμων με πλήρες θερμιδολόγιο (μεταξύ μας, ξέρουμε!), ξέρουμε όμως ότι το σύστημα του δελτίου δεν είναι για το καλό μας.

Και ξέρουμε πως υπάρχει τρόπος για να ξεφύγουμε από την σύγχυση και τον ατομικισμό. Αρκεί να κοιτάξουμε δίπλα μας. Αρκεί να οργανωθούμε. Αυτό είναι το μόνο σίγουρο.

1. Εφημερίδα των Συντακτών, Έκκληση Γκουτέρες: Πάνω από 820 εκατ. άνθρωποι αντιμέτωποι με επισπεστική κρίση, 10/06/2020.

2. Καθημερινή, Καθημερινή Forum: Θα είναι αυτός ο δυσκολότερος χειμώνας για την Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο; Μία σύζητηση στο ΚΠΣΣ, 26/09/2022.

3. Mark, K., Engels, F., (1984), Μανιφέστο του κομμουνιστικού κόμματος, Σύγχρονη 4. Εποχή, Αθήνα, σελ. 26-27.

4. Να τα εξηγήσουμε σε συντομία για αρχάριες: οι δασμοί είναι φόροι που επιβάλλει ένα κράτος σε ορισμένα εισαγόμενα προϊόντα με στόχο να γίνουν λιγότερο ανταγωνιστικά από τα εγχώρια. Π.χ. αν το ελληνικό λάδι κοστίζει 5 €/λίτρο και το εισαγόμενο τουρκικό 4 €/λίτρο, οι περισσότεροι θα αγοράζουν το τουρκικό. Αν όμως το ελληνικό κράτος βάλει δασμό 40% στο τουρκικό λάδι, θα καταλήξει να πωλείται στην ελληνική αγορά στα 5,6 €/λίτρο, κάνοντας το ελληνικό λάδι πολύ εκλιπτικό. Ωπώς φαντάζεστε, αν το ελληνικό κράτος κάνει κάτι τέτοιο θα ακολουθήσουν τουρκικά αντίτυπα.

5. Κάθε χώρα έχει σαν γενικό στόχο να εξαγεί όσο το δυνατόν περισσότερα προϊόντα και να εισάγει όσο το δυνατόν λιγότερα. Οι εξαγωγές της είναι περισσότερες από τις εισαγωγές, τότε λέμε ότι έχει πλεόνασμα στο εμπορικό ισοζυγίου. Αλλώς, έχει ελλείψεια.

6. Πλουμίδης, Σ., (2013), Η Ελληνική αγροτική κρίση του Μεσοπολέμου (Δεκ. 1920): Κοινωνικές διαστάσεις της οικονομαλογικής ακέψης επί της κρίσης, περιοδικό Διώνυσον, τελ. 38-42, σελ. 303-338. Δείτε και το σχετικό sidebar.

7. Mazower, M., (2015), Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου, Μορφωτικό Ιδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, σελ. 166.

8. Υπάρχουν φυσικές αιτίες, όπως η διακύμανση του καιρού, οι οποίες επηρέαζουν την παραγωγή εμπορευμάτων όπως τα αγροτικά προϊόντα. Πιθανόν σε ιστορικές περιόδους προγενεύεταιρες του καπιταλισμού προέκυπταν σημαντικές ελλείψεις αγαθών λόγω έντονων καρικών φαινομένων. Όμως πλέον η τυχαιότητα του καιρού καθυποτάσσεται με τον ορθολογικό σιδεράσιος της παραγωγής και τη χρήση όλουν και πολύ σύγχρονων τεχνολογικών μέσων. Μπαρέι η κακοκαρία να προκαλέσει καταστροφή σε έναν μεμονωμένο αγρότη, όμως σε επίπεδο εθνικής αγροτικής παραγωγής είναι απόλιτο το ακρότατο σενάριο ενός στατιστικού υπολογισμού. Με απλά λόγια, όταν το κράτος υπολογίζει π.χ. πόσα δαμάσκια πρέπει να παραχθεί επίσης στη χώρα, λαμβάνει υπόψη την πιθανότητα να συμβούν έντονα καρικά φαινόμενα και σταν υπολογίζει την μέση απόδοση ενός στρέμματος παραγωγής μέσα σε έναν ενωματισμό το γενονός όπι πολλές εκτάσεις δεν παρήγαναν τίποτα λόγω του καιρού. Εταί, η μέγιστη επίδραση που μπορούν να ασκήσουν τα καρικά φαινόμενα στην διαδεσμότητα και τις τιμές των αγροτικών προϊόντων είναι μπρές αυξημένωσης των τιμών σε τοπικές και διεθνείς παραγωγές.

9. Γιώτης, Γ., (2021), Ελληνικά αστικά κέντρα σε πολεμική προπαρασκευή και δοκιμασία, Απρίλιος 1939 – Απρίλιος 1941, διδακτορική διατριβή ΠΑΜΑΚ, σελ. 157.

10. Ο.π., σελ. 158.

11. Για το ζέμα των αιτιών του λιμού της Κατοχής, αντλήσαμε βιβλιογραφία και ερμηνευτικά σχήματα κατά κύριο λόγο από το Βιβλίο: Antifa Scripta, (2020), Σπουδές στο Γαλανόμαρο (τόμος Β'): Τί ήταν και τι ήδη λειτούργησε το ΕΑΜ [έλα ντε!]

12. Εκτός από την Ελλάδα, μάζικος δάνατος από την πείνα στην Ευρώπη του Β'ΠΠ παρατηρήθηκε επίσης στην Πολωνία και στην Ολλανδία. Τα τρία παραδείγματα είναι πολύ διαφορετικά μεταξύ τους, κι εδώ θα ασχοληθούμε μόνο με το ελληνικό.

13. Τσαβάρα, Γ., (2019), Κοινωνική γεωγραφία της πείνας στην Ελλάδα της Κατοχής (1941-1944): η δημογραφική συμπεριφορά του ελληνικού πληθυσμού και τα δύμιστα της πείνας, Πλαίσιο Πανεπιστήμιου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, διδακτορική διατριβή, σελ. 76.

14. Χιονίδηος, Β., (2011), Λιμός και δάνατος στην κατοχική Ελλάδα, 1941-1944, εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σελ. 45.

15. Άλκη Ζέη, συνέντευξη στο project “Μνήμες από την Κατοχή στην Ελλάδα”, 20.59.

16. Υπάρχουν κατά μαζί περισσότερα κατανομή του δανάτου εντός της εργατικής τάξης, η οποία αποτελεί ένα από τα επασφαρμόστα μωσακά της ελληνικής ιστορίας. Οι άνδρες πένθιμων κατά πολύ περισσότερο από τις γυναίκες. Παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των ελλήνων ιστορικών που μας πείσουν για το αντίθετο, αυτό συνέβη διότι πολλές γυναίκες επιβιώναν μέσω της καταναγκαστικής πορνείας. Η πολεμική οικονομία της Κατοχής δεν είχε μόνο την συνέπεια του δανάτου από πείνα για την εργατική τάξη, αλλά είχε επίσης δάνατο στο μέτωπο, καταναγκαστική εργασία, βιασμούς, καταναγκαστική πορνεία, εδνοκάθαρση, κ.α. Αυτά τα φαινόμενα αναγκαστικά θα μας απασχολήσουν σε επόμενα τεύχη.

17. Ετοι μόναστε το Τρίτο Ράχ ομάδες του πληθυσμού που δεν ήταν παραγωγικές, και τις οδηγούντων στην εξόντωση για να γίνεταισσον από τα έξοδα συντήρησης τους, π.χ. ΑΜΕΑ.

18. Συλλογικό, (1984), Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, Σβορώνος, Ν., Τα κύρια προβλήματα της περιόδου 1940-1950, εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 32.

19. Συλλογικό, (1984), Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, Θωμαδάκης, Σ., Μαύρη αγρά, πληθωρισμός και θία, εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 136-137.

20. Μίμη (Σαμπετά) Μπέζα, συνέντευξη στο project “Μνήμες από την Κατοχή στην Ελλάδα”, 27.54.

21. Βλ. το κέιμενο “Ο Μαρ Μαχ στην ευρωπαϊκή ήπειρο - Πως πάτασμε στην αύξηση των τιμών ενέργειας” στο παρόν τεύχος, που περιγράφει αναλυτικά αυτό το θέμα.

22. Βλ. Ναυτεμπορική, Με τροπολογία υποχρευτική η καταγραφή αποθεμάτων, 23/03/2022. Η απαγόρευση εξαγωγών γίνεται από χώρες - προμηθευτές που θέλουν

Ο Πρόεδρος του Συλλόγου Εμπόρων Στερεών Καυσίμων Αττικής, Γιάννης Σακελλαράκης, μίλησε στο Newsbomb.gr στα τέλη Σεπτεμβρίου 2022 για το «καρτέλ» που έχουν στήσει στην αγορά των καυσόξυλων ορθομένοι Έλληνες χονδρέμπτοροι, οι οποίοι, εκμεταλλεύονται τη μεγάλη ζήτηση, εκτόξευσαν φέτος στα ύψη τις τιμές, που συναγωνίζονται σε ποσοστό αύξησης εκείνες των καυσίμων.

Αρχικά εξήγησε τη διαδρομή που κάνουν τα ξύλα μέχρι να φτάσουν στον καταναλωτή: “Το Δασαρχείο κόβει ορισμένα κυβικά ξύλων τα οποία πρέπει να κοπούν, κρατά τη δική του προμήθεια, τα δίνει στο κράτος και μετά μέσω δημοπρασίας τα αγοράζουν έμποροι και τα δίνουν στην αγορά.” Κρατική συγκομιδή και απαγόρευση υλοτομίας, τασκ!

Μετά είπε πως τα γειτονικά βαλκανικά κράτη απαγόρευσαν την εξαγωγή ξυλείας προς την Ελλάδα. Προστατευτισμός, τόσο! Όμως, μετά μπήκαμε στο google και ανακαλύψαμε πως διέταξε οι βαλκανικές χώρες έχουν “έλλειψη καυσόξυλων”. Και όσο και να ζοριζόμαστε, δεν βγαίνουν τα νούμερα, μπρατ!

Ο Σακελλαράκης μίλησε για τεχνητές ελλείψεις και καρτέλ. Ήταν ο κατερόχοην αρμόδιος να το αποκαλύψει: είναι ο εκπρόσωπος των λιανεμπόρων του κλάδου στην Αττική. Με όλα λόγια, αντιμετωπίζει διπλό πρόβλημα, ιεραρχίας και γεωγραφίας. Οι χονδρέμπτοροι πουλάνε πολύ ακριβά και σε όποιον θέλουν, επικαλούμενοι τις ελλείψεις, με αποτέλεσμα να πιέζουν τα κέρδος των λιανεμπόρων. Επιπλέον, πουλούν κυρίως στη Β. Ελλάδα κλείνοντας την στρόφιγγα ειδικά προς την Αττική (δηλ. το μεγαλύτερο μερίδιο καταναλωτών, και το πλήρως αποκλεισμένο από την δυνατότητα παράνομης υλοτομίας).

Δεν είπε τις λέξεις “απόκρυψη ξυλείας” και “μαυραγόριτες”, πιθανότατα για να αποφύγει τις μηνύσεις. Τις λέμε εμείς, τασκ!

Οσο γραφόταν αυτό το άρθρο, στα μέσα Νοεμβρίου του 2022, ανακοινώθηκε η απαγόρευση εξαγωγής ξυλείας από την Ελλάδα προς τρίτες χώρες.

να πιέσουν χώρες - αγροφούτες. Πλήττουν τα ίδια τους τα εισοδήματα, υπολογίζοντας να δημιουργήσουν ακόμα χειρότερο πλήγμα στους ανταγωνιστές τους. Π.χ. ο ΗΠΑ μπλοκάρουν τις εξαγωγές ημιαγγούν προς την Κίνα, η Ρωσία τις εξαγωγές φ. αερίου στην Ευρώπη, κ.α.

23. Μπορείτε να δείτε αναλυτικά το ρεπορτάζ του newsbomb.gr “Αισχροκέρδεια στα καυσόξυλα - Στα ύψη της τιμής τους, λόγω τεχνητών ελλείψεων” στο σχετικό sidebar.

24. Ναυτεμπορική, Κανοφανή τρόφιμα: Τα τρία είδη εντόμων που μπορούμε να τρώμε σύμφωνα με την Κομισιόν, 16/08/2022.